

**Мигович І.І., Макара М.П. Закарпатський соціум:
етнологічний аспект (Ужгород: Патент, 2000.- 160с.).**

Праця підготовлена широковідомими дослідниками комплексу проблем міжетнічних відносин на Закарпатті, етносоціологічних студій соціального та етнічного самопочуття, ціннісних орієнтацій, етноконфесійних питань, русинської проблематики. Таким чином, рецензоване видання постає немов квінтисенцією багатолітньої роботи вчених, узагальненням попередніх наукових, науково-публіцистичних статей та монографій. Адже, дослідження стосується спектру важливих проблем етнонаціонального розвитку краю, державно-правового регулювання міжетнічних відносин.

Видання складається із двох частин. Перша частина праці присвячена, власне, висвітленню етнічних процесів на Закарпатті в історико-ретроспективному огляді проблеми, характеристики соціалізації і соціальної адаптації національних меншин краю, врахуванні етнонаціонального та етноконфесійного фактору в соціальній роботі.

Перший розділ видання "Ретроспективний погляд на етнонаціональний розвиток Закарпаття" знайомить читача із динамікою складання етнодемографічної структури населення краю. Дослідники наводять конкретний джерельний матеріал у формі таблиць. Позитивним є те, що окремо подано короткі історико-соціальні характеристики як українців краю, так угорців, словаків, румунів, росіян, євреїв, німців, білорусів, вірмен, "інших". Дослідники вживають поряд з сучасними поширеними етнонімами паралельні побутуючі етноніми багатьох етносів- русини, мадяри, шваби, роми, волохи, руські, жиди. Така новація, на наш погляд, має особливе пізнавальне значення для розуміння сутності феномену етносу. Зокрема, того факту, що етногенез народу визначається скоріш етнопсихологічними складниками, чим етнонімом. Автори також звертають увагу на особливості виділених чотирьох етапів етнічного розвитку краю. Формулюють тезу про "поліетнічне Закарпаття", як "сформований живий організм".

Актуальним є другий розділ праці "Соціалізація і соціальна адаптація національних меншин". Адже, предметом аналізу постають важливі проблеми сьогодення. А саме- динаміка соціального та етнічного самопочуття національних меншин області. Зокрема, дослідники справедливо зазначають про істотні

зміни самопочуття росіян, угорців краю; звертають увагу на низький рівень етнічного самопочуття циган. Зв'язують роль міфологізації свідомості за системної кризи суспільства, використання подібних міфів задля задоволення групових цілей, інтересів, амбіцій окремих лідерів. Така тенденція, на думку дослідників, відчутна і серед національних меншин краю (зокрема, на прикладі угорців області).

В окремому розділі “Тенденції етнополітичного розвитку закарпатського соціуму” вчені акцентують увагу на проблеми русинства, яка постала на порядок денний державної етнополітики на початку 90-х рр. Автори вказують, що русинство як явище неоднорідне і може виконувати протилежні функції. Дослідники вбачають природу русинства і автономістських орієнтацій в регіональному партикуляризмі, а не антиукраїнському сепаратизмі.

Включно предметно-практичним постає розділ “Етнонаціональний фактор у соціальній роботі”. Дослідники вказують на пріоритети соціальної роботи в сучасних умовах. Важливо, що вчені подають рекомендації задля оптимізації етнокультурних, етносоціальних потреб представників окремих етносів, що проживають на Закарпатті. Для українців- це вирішення проблем безробіття, захисту природних багатств; для угорців- проблеми господарювання на землі; для росіян- проблема соціального дискомфорту, особливо у старшого покоління; для румунів- проблема ігнорування соціально-культурних запитів; для циган- освітньо-виховні проблеми, низка соціально-економічних потреб. Автори видання зауважили також про комплекс проблем, пов'язаних із міграційними хвилями, “напливом” нелегальних мігрантів, біженців.

У розділі “Врахування релігійності в поліетнічному середовищі” автори характеризують як історико-ретроспективний аспект проблеми, так етноконфесійні тенденції сьогодення. Дослідники зауважують, що саме релігійність населення краю стала своєрідним інтегратором суспільно-культурного життя. Однак, І.І.Мигович і М.П.Макара застерігають про потенційну конфліктність в середовищі міжконфесійних відносин. Такий висновок авторів спонукали зробити результати проведених опитувань, де тільки третина опитаних вважають міжконфесійні стосунки добрими і задовільними вцілому. Дослідники також зазначають про сучасні тенденції в середовищі релігійних організацій краю (зокрема, ідея християнського екуменізму).

Розділ “Проблеми національних меншин у міжнародних правових документах” присвячений огляду проблеми прав національних меншин на прикладі Рамкової конвенції про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, Документу Копенгагенської наради Конференції з питань людського виміру ОБСЄ.

Другу частину видання (більше 50-ти сторінок) складають додатки. Автори подають розкриття змісту окремих етнологічних понять і термінів, що заслуговує на особливу увагу. Дослідники також ілюструють палітру нормативно-правової бази міжетнічних відносин в Україні, міжнародних правових актів. І.І.Мигович і М.П.Макара вказують на перспективу комплексного дослідження етнополітичних процесів на Закарпатті. Зростання актуальності міжетнічних відносин на Закарпатті дослідники ілюструють переліком чисельних наукових конференцій та семінарів за 1991-1999 рр., різнопланової наукової літератури із вказаної проблеми. Крім цього, вчені звертають увагу на еволюцію, форми співпраці національно-культурних товариств краю. Товариства дослідники справедливо назвали “генераторами етнічного і культурного відродження, засобом самопізнання, взаємодопомоги, соціального захисту представників національних меншин”. Однак, дослідники не оминули і тенденції “об’єднання-роз’єднання”, дублювання товариств і т.і.

Таким чином, вітаючи вихід подібного видання у світ і позитивно оцінюючи його, висловимо деякі зауваження та побажання для оптимізації книги при можливому повторному виданні. Адже, тираж (400 примірників) є занадто малим, щоб потрапити до рук всіх зацікавлених науковців, практиків, зокрема- фахівців соціальної роботи.

Це стосується, зокрема, деяких узагальнень, висновків. Наприклад, авторські тези про “симбіоз”, “єдиний соціально-культурний організм із числа русинів та представників національних меншин краю”, “специфічну центральноєвропейську ментальність закарпатців усіх національностей”, на наш погляд явно некоректні. По-перше, їх заперечує буденна практика, втім, заперечать самі представники національних меншин- німці, угорці, цигани; їхня поведінка і етнопсихологія немає нічого спільного із українською (русинською) чи російською національною вдачею. По-друге, подібний висновок при детальному ознайомленні з літературою зустрічається в інших дослідників. Варто б зробити посилання на

“історіософські роздуми” авторів концепції про “маленький поліетнічний народ у центрі Європи”.

Виникає також зауваження щодо оперування деякими етнологічними дефініціями. Так, в попередніх наукових дослідженнях М.П.Макара говорить про закарпатських румунів, угорців, німців, користуючись терміном “національні групи”, в рецензованій праці зазначає, що це- “етнічні групи”. Однак, існує принципова різниця в термінології. Більшість дослідників визнають етнічними меншинами (групами) тих, які не стали державотворчими етносами. А національними меншинами (групами)- представників державотворчого етносу поза межами своєї держави, етнічної території. “Національними меншинами” в останньому дослідженні вже виступають русини Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, України. Мотивується це тим, що “русини- частина нації поза межами етнічної чи державно-політичної території”. В таких умовах, дослідники самостійно визначають місце національної меншини закарпатських українців в складі Української держави.

Загалом, фактичний матеріал видання є оригінальним, викладений у логічній послідовності. Однак, часом фактаж притягається до сконструйованих проблем (політичне русинство 90-х рр., апологетика виключної “специфіки поліетнічного середовища” та Закарпаття як “мікромоделі величезного євразійського поліетнічного простору”).

Також зустрічаються окремі фактографічні помилки. Перший випуск “Словацького кур’сру” на сторінках газети “Вісті Ужгородщини” побачив світ ще 20 лютого 1993 р., не з 1994 р., як вказують автори. У словнику етнологічних понять і термінів двічі повторюється визначення поняття “етнографічна група”.

В нарисі про діяльність національно-культурних товариств увага акцентується на амбіційності керівництва двох “Просвіт”. Та, на жаль, не зв’язуються подібні причини дроблення русинських товариств. Створюється імідж деструктивної ролі (при пошуках форм співпраці національно-культурних об’єднань) представників “національно-революційного крила” на Закарпатті в умовах становлення української державності (початок 90-х рр.).

Вцілому ж, з точки зору постійного процесу вдосконалення наукових студій з проблем етнічних процесів на Закарпатті, рецензоване видання заслуговує на високу позитивну оцінку. Безумовно, наявні різновекторні тенденції, внутрішньополітичні

та зовнішньополітичні орієнтації в закарпатському соціумі. І саме при такому підході, видання І.І.Миговича і М.П.Макари "Закарпатський соціум: етнологічний аспект" відображає окрему логічно довершену етносоціальну концепцію та заслуговує на чільне місце при загальному історіографічному огляді проблеми етнічних процесів на Закарпатті в останнє десятиліття ХХ ст.

М.П.Зан